

DR. HOFFMANN OTTÓ
Pécs

Útkeresés az anyanyelvi nevelésben

A közlő-kifejezőképesség fejlesztéséről
(A „beszédtechnika”)

4. Legtöbb gyakorlatunk szintetizáló jellegű, amikor is a helyes kiejtésnek szinte valamennyi követelményét kell érvényesíteni. Ezt a tanulók sokoldalú szerepeltetésével próbáljuk elérni.

Az órákon a kísérletvezető tanárok olyan légkört teremtenek, hogy a tanulók többsége szívesen, szinte gátlások nélkül szerepel; csak kisebb hányadukban támad zavar, mivel hiányzik belőlük „a fellépés biztonsága”. Megemlítjük azt a különös változást is, amit visszahúzódnó, teljesen passzív gyerekeknél tapasztaltunk. Egyesek apránként, mások egyik napról a másikra vetik le gátlásaikat, bekapcsolódnak a „szerepjáték”-okba, úgyhogy a tanár és az osztály szinte teljesen „új arcot” fedez föl bennük.

Sokféle *közlési formát* művelünk, ezekből mutatunk be néhányat; először *olvasmányokhoz kötődő* formákat, később *szabad témákra* épülőket.

Tanulóink is tudják tapasztalatból, hogy a nyelvet leginkább a *belső* vagy *néma beszéd* formájában használjuk – többnyire akkor, mikor némán gondolkodunk, feladatot (problémát) oldunk meg, mások beszédét fogjuk föl és értelmezzük, valamint néma olvasáskor.

Éppen ezért a tanulókat következetesen arra szoktatjuk, hogy a munkafüzet gyakorlatait, feladatait némán olvassák el, mert csak így tanulják meg, hogyan kell *önállóan értelmezni* őket. Mások *beszédének megértéséhez* a leggyakoribb alkalmak a tanítási órán: a közös megbeszélés; egymás beszédének vagy a tanszagról elhangzó „beszédművek” megvitatása; visszajelzés a tanári magyarázatról stb. Ezenkívül sok szemelvényt (terjedelmük miatt is) az órán *némán* kell elolvasniuk. Az átéléshez, az értelmezéshez, a befogadáshoz vagy éppenséggel az olvasmánnyal való vitához többnyire szempontokat, irányító kérdéseket is megfogalmaztunk a munkafüzetben. Pl.

Fekete István Vuk c. állatregényéből azt a részt idézzük, hogyan menekült *Kalán*, a nyúl az öt üldöző *Kag*, a róka elől. A megbeszélés szempontjai (5. oszt. 78. o. 12.):

- Bizonyára kitaláltatok már, kik a versenyfutók. Kik?
- Milyen szavakkal jellemzi az író Kalán mozgását, amikor az gyanút fogott?
- A *futást* milyen rokon jelentésű szavakkal érzékelteti?
- Melyik ellenfélnek szurkoltál? Miért? Indokold!

(Az utolsó szempont a tanulót állásfoglalásra készíti!)

A *Vuk* első vadászatát bemutató részlet megvitatásához az alábbi szempontokat adjuk (95. o. 21.):

- Vitassuk meg, milyen nyelvi eszközökkel ábrázolja az író a vadászat izgalmát, a szereplők mozgását!

b) Bizonyára neked is tetszik, hogy az író milyen érdekes nevet ad állathőseinek. Értelmezd őket! Miért „beszélő nevek”?

c) A *Vuk* c. regényben szinte szeregszemlét tarthatsz kedvelt hősei fölött. Sorolj fel néhány nevet!

d) Közülük melyik hasznos, melyik kártékony állat?

A 7.-ben részleteket olvasunk *Tamási Aron Szép Domonkos Anna* c. művéből. A vitához ilyen szempontokat tűztünk ki:

a) Vitassátok meg, mi a „háborúcsinálók” bűne?

b) Milyen e balladaszerű történet nyelvezete? Milyen népi szimbólumokat alkalmaz az író?

Néma, értelmező olvasásra szántuk még a *Fereteg* c. *Fekete*-novella, a *Csipkerózsika* c. *Grimm-mese*, a 6.-ban a *Király földönfutó* c. *Majtényi*-regény egy-egy részletét; tanmeséket; a 7.-ben a *tanszalagról elhangzó* szöveget kell némaolvasással kísérsniük, hogy megfigyelhessék, milyen tényezőktől függ a nyelvi stílus, és hogy melyek a „hangos stílus” műfajonkénti jellegzetességei.

Kifejező olvasáskor azt kell a tanulónak érzékeltetnie, hogy egyetlen személy, az író mondja el a történetet, a tagolással és a beszédmodulációkkal mégis külön kell válnia a narrátor és a szereplők beszédének. Ilyen szemelvényeink pl. *Arany László Farkas-barkas*, *Móra Ferenc A sükei bormérők*, *Lázár Ervin Mese Julinak*; a 6.-ban az *Erdőntúli veszedelem* záróképe, a 7.-ben *Balázs Béla A csend* c. meséjének egyik részlete stb.

Az átélt versolvasást többek közt a következőkkel gyakoroltuk: az 5.-ben *Áprily Lajos: Szeptemberi fák*, *Pákolitz István: Kovács, Bertók László: Nagyanyám*; a 6.-ban *Tóth Árpád: Körüti bajnal*, *Weöres Sándor: Esthajnal*; a 7.-ben *Ady Endre: Vörös szekér a tengeren*, *Federico Garcia Lorca: Gitár*, *Pilinszky János: Ravensbrücké passió*.

Rendkívül kedvelték a tanulók a szereposztásban (dramatizált formában) történő olvasást, amikor is a narrátor és a szereplők beszédét más-más hangfekvésben, hangszínnel, sebességgel kell előadni. Ilyen szemelvényünk a már említett *Lázár-mese*; *Benedek Elek Mátyás és az öreg szántóvető*, valamint *Móra Ferenc Hova lett a szürke?* c. mondájának egy-egy jelenete; a 6.-ban *Kántor Zsuzsa: Hősnő civilben* és *Gárdonyi Géza Egri csillagok* c. regényének egy-egy belső indulatokról duzzadó részlete (*Aki duzzog*; *Török Bálint a török szultán előtt*); a 7.-ben *Szép Domonkos Anna Tamási Árontól*, *A zsvajgő természet Kosztolányi Dezsőtől* stb.

A népköltészetből szereposztásban adták elő a hatodikosok a *Sárig-basú kígyó*, *A megölt legény* c. balladákat, a *Farkas voltam egykor...* kezdetű szíu indián népdalt stb.

Ebből a formából fejlesztettük ki a szabad dramatizálást, melyhez még hangkulisszát is varázsolt a tanárok és gyerekek találékonysága. A magnetofon néhány tanító mese dramatizált előadását örökölte meg: *A róka és a gólya*, *A róka és a szegényember*, *A róka és a holló* (orosz nyelven!) – a bajai ötödikesektől (tanárunk Halász Pálné); *A tücsök és a bangya* – a szegediektől (tanárunk Sinka Endréné); *A megölt legény* c. balladát pedig népi játék formájában rögzítette a képmagnó Vészi Magdolna tanárnő gyakorlóiskolai osztályában.

A tanszalagról rádiójáték-részleteket is bemutattunk. Megvitatásuk célja sokrétű: ki akartuk aknázni a jelenetekben rejlő nevelési hatásokat, meg akartuk ismertetni a gyerekeket a dráma és a dramatizálás néhány művészi alapformájával, technikai eszközével. Az 5.-esek körében nagy sikere volt a következőknek: *Részlet a Csipkerózsika* c. tv-filmből, *A Pál utcai fiúkból* (Nemecsek halálos ágyán), *Az élé-*

gedetlen kis bánya c. énekes-zenes mesejátékából. A 6.-ban *Padisák Mihály Büttyök* c. rádiójátékának két részletét vitattuk meg (a kertészház ablakának bezúzása, Büttyök meglátogatja a megsbesített öreg nénit a kórházban), továbbá a fürdetési jelenetet *A Pál utcai fiúk* c. regény dramatizált változatából; a 7.-ben egy részletet hallgattunk meg *Sbaw Szent Johanna* c. drámájának tv-változatából, *Berkes Péter Az eltűnt biciklifék esete*, *Erich Kästner A két Lotti* c. rádiófeldolgozásokból stb.

Természeteszerűleg építünk a tanulók *olvasmányélményeire*; ezekről gyakran hangzanak el *b e s z á m o l ó k*, ha az óra anyagának központi rendező elve ezt lehetővé teszi. Így pl. az 5.-ben – az ellentétes jelentésű szavak funkciója kapcsán – *Az okos lány*, c. meséből azt a részletet mesélték el szabad megfogalmazásban, hogyan járt túl a leány a király eszén. (74. o. 14: „Köszönjön is, ne is!”).

Ahogy az előző cikkekből is kiderült, többnyire *szabad témákról beszélgettünk*: növendékeinket. Mivel ezekből már sokat közöltünk, csupán néhány érdekes közlési formára és témára szorítkozunk.

A bogyszlói gyerekek (1976, tanáruk *Varga Mária*) *gyermeknap* *élményeiről* számoltak be, *a csornaiak a vidám ballagókról* rögtönöztek. Pl.

Itt vannak a vidám ballagók. Mondanom sém kell, milyen multságosak. Ott... például... egy rab totyorog... szeplős arcával, csikos ruhában. Mögötte egy menyasszony lépked fehér hosszú ruhában... Arca pirosra van festve. Amott zene szól: Lálálálálálálál – hangzik. Közben énekelnek...

Itt mekög egy kecske: Mek... mecek... mek, mek, mek! Gazdája épp az imént üti meg, hogy né loholjon annyira előtte... (Markovics Tünde 1977, tanára: Karakai Józsefné).

Legkedveltebb műfajunk a *monológ*. Igen alkalmas a legváltozatosabb helyzetek, lelkiállapotok, élmények megszólaltatására. Pl. a *Vita önmagammal* téma (6. o. 61. o. 15b) magnófévétélei többnyire igen bonyolult lelkivivódást, ellentétes nézetek összecsapását s szinte vég nélküli vergődést tükröznek. A háttérben a valóságélmény ilyenkor rendkívül élesen kirajzolódik.

Csoma Zsuzsa (Szeged, 1977, tanára Sinka Endréné) monológja beszédtechnikai szempontból is valóságos remekmű. A gondolatok, érzelmek és így a beszédmodulációk hullámzását meg sem kíséreljük szavakkal leírni; csak a hangfelvétel tolmácsolja valóságúen. Tehát:

Édesanyámék megtiltották, hogy otthon tornázzak. De én nagyon szeretek tornázni, ezért nem fogadtam szót. Elkezdtem ugrálni az ágyon. Egyszer csak puff! bele az ablakba!... Betört! Hű, most mit csináljak? Kellert nekem tornázni! Dehát... dehát én szeretek tornázni... miért ne tornázhatnék? De minék ilyenkor, s mér' nem másutt tudtam tornázni? Miér'? Anyáék. úgylis megmondták, hogy valami baj lesz, betörnek az ablak vagy valami. Dehát... mér' itt van az ágy... mér' nem arrább van... s akkor, akkor nem tört volna be! Hát... hát... dehát ide-tették, akkor mit csináljak, mér' nem tornáztam bent nálunk? Dehát nem is én vagyok a hibás! Ha anyáék engedik, hogy járjak máshová, valahová tornázni, akkor k..., akkor nem töröm be. Dehát nem mehetsz el, nem mehetsz! (*Szerepváltás!*)... És a testmozgásra mindenkinek szüksége van! Mmmm... dehát ezért,.... azért az udvaron is tornázhattam volna,.... hisz ott van az a paplan. Kell nekem mindig benn a szobában tornázni! Dehát most mit tegyek?! Kell nekem mindig benn a szobában tornázni! Dehát most már mit tegyek?! Most már kész a baj!

Kedvelték a tanulók, ha *vágyaikról, kívánságaikról* beszélhettek – némileg „mesekeretben” (72. o. 25). Szegedi osztályunk kívánságsorozatából ugyancsak *Csoma Zsuzsáét* (1977) közöljük. A tartalom megítélésénél ne felejtjük el, hogy mesekeretben kértük, így *játéknak* is fogták fel. Íme:

- Hogyha élem állna egy *tündér*, és azt mondaná, hogy bármit kívánok, teljesíti, legelőször is azt kérném, hogy valami könyvet, vagy valamit olvasson bele a fejembe, amitől én... nem kell többet tanulnom, olyan okos leszek, hogyha valamit kérdeznek, mindenképp tudok rá válaszolni. Nem kell iskolába járni, mer' már úgysis tudom, tehát teljesen fölösleges... Meg nem kellene semmit tanulni, semmit megjegyezni, ... mer' hát mi... úgysis mindent tudok...

Második kívánságom az volna, hogy mindig biztosítson arra pénzt, hogy az egész világot beutazhassam, ... jó szállodákba' lakjak, amit... mindent megcsinálnak, amit kívánok..., minden jó finom kajákat, nem olyan külföldieket, amiket mondjuk nem szeretek...

Aztán a harmadik kívánságom az volna, hogy... tényleg, hogy teljesítse még mindennap még öt kívánságomat... S evvel (*nevet*) minden jó volna.

Mondanom sem kell, hogy a monológot gyors, ritmikus, csevegő stílusban; a tartalmat jól kidomborító, hullámzó hanglejtéssel adta elő a tanuló.

A monológ egyik fajtáját, a *n o n - s t o p* beszéddel való jellemzést így tűzi ki munkafüzetünk (6. oszt. 71. o. 21):

„Jaj, rögtön megyek...!”

- bizonyára így kezdődne a *beszélni szerető* lány (szomszédasszony) *monológja*. Biztosan akad ilyen ismerősöd. Képzeld magad a helyébe! Látogatóba megy, otfelejtí magát, ezt látszólag röstellí, mert minduntalan ígéri, hogy elmegy. Közben ömlik belőle a szó kifogyhatatlanul. Még lélegzetet is alig vesz. Szinte „agyonbeszél”. mindenkit.

Úgy fogalmaz, úgy hadarj, hogy egyetlen „mondatkígyóvá” kapcsolódjon össze a szózuhatag! Az érzelmek hullámlását próbáld megfelelő indulatszókkal és a beszédfolyamat váltásaival érzékeltetni!

Az alábbiakban *Varga Irén pécsváradí* hatodikos (1968, tanára *Sára Zsuzsa*) monológjának elejéről közlünk néhány „mondatkígyót”:

- Jaj, ne haragudj, rögtön megyek, ... de még mondok neked valamit, ... képzeld, tegnap a Kati új ruhát vett, a legújabb divat szerint... piros... és minták vannak benne..., virágok..., nagyon dicsekedett vele, nekem persze nem tetszik, jaj, mennyi idő is van már, rögtön megyek, ... a gyerek még otthon van..., aaa, ... a fene egye meg... már ennyi idő van..., rögtön megyek... na, szevaszl...

Jaj, na ezt még hallgasd meg: Képzeld, a szomszédék kutyája megharapott egy kislányt, nagyon megijedt, ... és... elvitték az orvoshoz ..., jaj, ... már ennyi idő van, rögtön megyek...

Hasonlóképp jól sikerült az a *dialógus* is, melyben két „veszekedő testvért” jelenít meg *Szalóki Valéria és Orsós Erzsébet* (*Bártfa* utcai iskola 1977, tanár: *dr. Rákóczy Istvánné*):

Koppanás hallatszik; a padlóra esett valami.

- Már megint mit csináltál? (Ingerülten).

- Semmit. (Ártatlan hangon.)

- Hát tudom... már megint te voltál (vádaskodva)... Persze, mindig te vagy az oka mindennek!

- MÉR', te talán még soha nem ejtettél le semmit?! (Védekezve, indulatosan, fojtott hangon.)

- Hát igen, ... csak nem az én... csak nem a te születésnapí tortádat! (Bizonytalanul.)

- (Vádaskodva, hadarva, pattogva, egy szuszra) Á, nem ám, csak a múltkor is leestek a tortáról az égő gyertyák, és felgyulladt a szőnyeg, és azt is rám fogtad! (Emelt hangon.)

- Talán belátnád, hogy az is miattad volt? (Gúnyosan.)

- Igen, mert mindig csak azt akarod, hogy én kapjak ki...! Stb. (Pattogva.)

A kölcsönös vádaskodást jól kiemelte az élőbeszéd „zenei” formája is; utána viszont megvitatták tanári vezetéssel, alkalmas-e az ilyen felhevült lelkiállapot vitás ügyek eldöntésére. (6. oszt. 63. o. 2.: *Vita otthon - testvéremmel.*)

A 7.-ben beszéd-szituációt ábrázoló képekhez olyan szöveget kellett rögtönözni, melyből kiderül, hogy „ki és mi a beszéd-társ (a „vevő” 11. o. 3.) Íme egy részlet *Gulácsi Zsuzsa és Simon Gabriella* „pletykázásából” (2. sz. gyakorló 1979, tanár:

Fenyves Alajosné); remek csattanója egyébként éppen a pletykázók fölött mond ítéletet:

- Na, és mit szólsz ahhoz, hogy a Kriszta tegnap mit csinált magyarórán? (Fontoskodva.) Figyeltem. (Tagoltan.) Egész órán sügött a Pistának! Bezzeg nekünk soha nem segít! (Gúnyosan.)

- Te, ... (titokzatosan) ezek szerelmesek egymásba! Figyelted? A szünetben is megosztották egymással az uzonnájukat.

- (Hevesen.) Bezzeg velünk soha nem oszt meg semmit! S hát ez a Marián! Hogy mit gondolt magáról?!... Ó a világ szépel! (Nyomatékkal.) ... Ilyen beképzelt lánnyal én még soha nem találkoztam!

- (Elkapva a szót.) Aztán ott a másik! A párja! A Zsolt! Az meg az okosságával dicsekszik, és soha nem ismeri be, ha veszít. Neked is ellenszenves?

- (Közbevág.) Jaj! Ki nem állhatom! S milyen dolog szerinted az, hogy a Klára minden matekórára elkészíti a Géza házi feladatát! S tudod, mivel kenyerезi le? Példáknént egy fagyival! (Gyors ütemben, majd tagoltan.)

- Tényleg, rémlik, mintha egyszer hallottam volna, hogy a Klára kétszeres adagot követelt a nehezebb feladatért.

- S képzeld, tegnap láttam Julist (nevetve), tudod, azt a szomszéd lányt, Képzeld el, bedajroltatta a haját, hát hogy hogy nézett ki! (Gúnyosan.)

- A mi házukba' meg lakik két öregasszony. Azok annyit tudnak beszélni, pletykálni, hogy azt el sem hiszed. Nem is úgy, mint mi, igaz? (Képmutatóan.)

Valamely téma egyszemélyes dialógusként való előadását már előző cikkünkben ismertettük. Az *egyszemélyes telefonbeszélgetés* formailag abban tér el, hogy az egyik beszédpartner szövege megtalálható a munkafüzetben (6. oszt. 310. 9.), a tanszalagról is hallhatják, a másik partnerét viszont nekik kell kitalálni. Itt a beszédmódnak a telefonálás hangzásbeli stílusához is alkalmazkodnia kell.

Sajátos beszédstílust követel a több riportalanyt megszólaltató interjú (5. oszt. 108. o. 1.), egészen mást viszont egy sportközvetítés (6. oszt. 73. o. 1.). Gyerekeink mindennap hallanak ilyeneket a rádióból és a tévéből, így a tanszalag példaszövegeinek megvitatása, és hasonlóak szerkesztése nem okoz különösebb nehézséget. A technikai kivitelezés nem akadály, a mai gyerekeknek csaknem mindegyike rendelkezik magnóval. Íme egy példa a sok közül:

Czuri Edit bajai ötödikes (1977; tanára Halász Pálné) az alábbi *magnós interjúval* jeleskedett. A beszélgetésben megfigyelhetők a rádió- és tv-riportok közismert beszédfordulatai. (A riportalanyok nevét zárójelben közöljük.)

Lakóhelyünk új sportpályáján állunk. Egy pár gyereket, s... szülőt szeretnék megkérdezni.

- Mit szoktál játszani itt a sportpályán?

- A lányokkal fogócskázni szoktam. Jó, hogy... létesült ez a... pálya, mert... lehet játszani sokat. Közél is van. Nagyon örülünk neki. (*Feigl Mónika*)

- Szeretsz kézilabdázni?

- Igen, nagyon szeretünk kézilabdázni, és örülünk, hogy megépült ez a kézilabdapálya is, mert az iskolában eddig nem volt rá lehetőség, a tornakert, nagyon... az csak kosárlabdázásra való, és a tornaterem is kicsi. (*Gulyás Zsuzsa*)

- Sokat futballozol itt a pályán?

- Focizni szeretek... , otthon kicsi volt a tér, és... csak kinn kinn tudtunk lenni a járdán, ahol... ahonnan legurulhat az útra a labda, és most, hogy ilyen nagy, tágas, füves gyepp van itt... itt... , sokat lehet focizni. (*Huszák Tibor*)

- Tanár úr, milyen lehetőséget nyújt az új pálya az iskolásoknak?

- Hát nagyon örülünk, hogy megnyílt ez az új pálya, tornaórán a gyerekeket ki szoktuk hozni, futunk velük, néhányszor én is szoktam futni velük, és délután is... kihozzuk őket edzeni. (*Valkai Tibor*)

Egy csillogó szemű anyukát is látunk, aki nagyon sokat dolgozott a... , hogy... létesüljön ez az új pálya.

- Mi... mi vonzotta, hogy... új pályát létesítsenek?

- A gyerekeknek nagyon messzire kellett menniük, hogy játszani tudjanak, és... úgy gondoltuk, hogy a... lakóhelyünk előtti parkot újjáépítjük, és... hogy a gyerekek... és akkor a

gyerekeket ide tudjuk helyezni... Most nyugodtak vagyunk a... most nyugodtak vagyunk, mert gyerekeinket le tudjuk küldeni délutánonként, és nem kell külön felügyelet mellett... játszaniuk. (Hoffmann Anna)

Elkel a városban több ilyen önfeláldozó szülő is, aki a gyerekek érdekében sokat dolgozik.

Ahogy az előzőekből is kiderült az ún. szituációs szerepjátszást szerfölött kedvelik a tanulók. Az 5.-ben többek közt a *mindennapi társas érintkezés mondatsémáit* gyakoroljuk beszédszituációkban. (Egy nap életünkből, 135–41. Folyóiratunk 1978. évi 3. számában az alcímeket is felsoroltuk.) Itt különösképp arra kell ügyelnie a tanulónak, hogy a kívánt mondatsémát célszerű beszédmódban alkalmazza. Egyik feladatunk (136. o. 1.) így hangzik:

Jó reggelt!

a) Csörög az ébresztőóra. Könyörtelenül. Fel kell ébredni!

Mit mondogatsz magadban, ha még nincs kedved fölkelni?

b) Hányféle formában tudakolod az időt, ha nem akarsz elhinni, hogy az óra jól jár?

c) Hogyan szoktál köszönni szüleidnek, nagyszüleidnek, testvéreidnek, ha reggel fölébredsz?

d) Hogyan kéred meg anyukádat, hogy készítsen uzsonnát, ha már nagyon kevés az idő?

e) Mit szoktak mondani, amikor elindulsz az iskolába – édesanyád, édesapád, nagyszüleid, kistestvéred?

f) Milyen *tréfás* reggeli köszöntés járja tifeletek a felnőttek közt?

Íme egy magnófelvétel Csornáról (Vörös Erika 1976, tanára Karakai Józsefné):

– Jaj, isteném, már megint csörög ez az óra! (Sopánkodva) Jaj, ...biztosan hat... nyolc óra lesz már... Jaj, már mégin' ez az átkozott nap a hasamra süt. (Rimánkodva) Anyuka, ...légy szíves, kapsold be a rádiót, hogy ... hogy nem-é siet ez az óra!

Tanár: Ném siet-é!

– Nem siet-é ez az óra... Jaj, istencm, ...de rossz fölkelni!... (Kérlelve, elnyújtott hangon) Édesanyám, légy szíves, ...készítsél reggelit, ... mert már mindjárt elkésem az iskolából... Kezicsókolom! (Elnyújtva, magasabb hangfekvésben)... Ahogy megyék az iskolában (a tanár közbevág: *-ba!*), édesanyám megszokott... iskolába, édesanyám megszokott mondatai csengnek a fülemben: (Az elbeszélő hangról átvált utánzó, intő hangnembe) „Jó légy, kislányom, az iskolába! Jól viselkedj az órákon! Hozzál haza sok ötöt!”

A 7.-ben a – nem éppen ideális kapcsolatban álló – *főnök és beosztott* párbeszédét játszották el (11. o. 3.: *Ki és mi a beszédtárs?*) Tehát azt kellett bemutatniuk, hogy a beszélőknek egymáshoz való viszonya hogyan szabja meg a felhasználható nyelvi fordulatokat és a beszéd zenei elemeit. Íme egy magnófelvétel:

– Jó napot kívánok! (Mesterkéltnél előzékenységgel.)

– Jó napot, Kovács elvtárs! Hogy mint szolgál kedves egészsége? (Erőltetett udvariassággal)

– Köszönöm, jól. (Kurtán)

– Miért tetszett hívatni? (Nyájasan)

– (Határozottan) Hát azért hívatam... a munkarend fenntartása miatt, mer' kicsit jobban kéne ügyelni a munkarendre, és holnapra kérem a statisztikát.

– (Alázatosan) Igen, Kovács elvtárs, holnapra kész lesz.

– (Szavába vágva) Igen, köszönöm, viszontlátásra!

– (Egy ütemmel elkésve) A viszontlátásra!

(Gulácsi Zsuzsa és Gacsályi Gabriella 1979, 2. sz. gyakorló, tanáruk Fenyves Alajosné.)

A *megbeszélés, elemzés, vita stb.* ismét más beszédmódot kíván; többnyire a mindennapok gyakorlatában – a megnyilatkozásra motiváló, kötetlen légkörű órákon sajátítják el gyerekeink; tudatosítani alig szükséges. A kirívó nyelvi és kiejtési hibák megvilágítása, közös helyesbítése azonban mindig tanulságos.

Növendékeinkben végül is ki akarjuk alakítani a *világosan megfogalmazott, tiszta, érthető kiejtésű, határos beszéd igényét*. Alapszabályként a *tartalom és forma egy-*

ségének elvéhez kapcsoljuk: a *bangzós formának alkalmazkodnia kell a tartalomhoz*, azt kell leghívebben kifejeznie, ábrázolnia.

A hagyományos grammatikaoktatás keretében elképzelhetetlen volt, hogy a tanuló összefüggően beszéljen a legváltozatosabb dolgokról; úgy vélem, kísérletünkben megtaláltuk annak módját, hogy anyanyelvi nevelésünk középpontjába az *élőbeszéd* kerülhessen.

BUDAI JÚLIA
Szeged

Kötetlen programú órák az orosz nyelv tanításában

Idegen nyelvet tanulni sok kitartást, szorgalmat követelő fáradságos munka, az iskolai oktatásban évekig elhúzódó folyamat.

A nyelvtanulásban ezért kap különleges helyet a motiváció. A perspektivikus motiváció, az idegen nyelven megvalósuló kommunikáció lehetősége azonban nem jelent hajtóerőt a nyelvtanulási folyamat minden percében. Ezért nem mondhatunk le a közvetlen motiváció serkentő hatásáról.

Állandóan ébren kell tartanunk a tanulók érdeklődését a tanult nyelv iránt. Ez különösen fontos de nehéz feladat. A tanárnak úgy kell megszerveznie az oktatási folyamatot, hogy a tanulók annak minden szakaszában érezzék, hogy a nyelvtanulás első óráitól kezdve használni tudják a nyelvet, és a nyelv használhatósága óráról órára nő. A nyelv értelmes használatának örömét kell biztosítanunk a tanulók számára.

Ez nem könnyű feladat, hiszen a szokványos tanítási órák feladatokra, gyakorlatokra, mesterséges szituációkra épülnek, így nem szolgálják kellően a nyelvtanulási kedv ébrentartását.

Néha alkalmat kell találnunk arra, hogy kilépve a szokványos órák keretéből közelebb kerüljünk az élő orosz nyelvhez. Ezt a lehetőséget jelenti a jobb híján kötetlen programúnak nevezett óra.

A kötetlen programú órák távolról sem jelentenek kötetlenséget a tanár számára. Ellenkezőleg, sokkal gondosabb felkészülést, pontosabb tervezést, igényesebb óra-vezetést kívánnak. Nem jelentik ezek az órák a tantervtől való elszakadást, hanem inkább a tantervi követelmények megvalósítását szolgálják, csak éppen a szokványostól eltérő formában.

A kötetlen programú órák lehetőséget adnak számtalan nevelési feladat megoldására, országismereti tudnivalók átadására, az élő idegen nyelvvel való találkozásra.

A tanyanyag számtalanszor kínál lehetőséget kötetlen programú órák szervezésére, pl.: bizonyos leckék összefoglalása; jeles évfordulókhoz, ünnepekhez kapcsolódó anyagok feldolgozása; Gorkijjal, Leninnel kapcsolatos olvasmányok stb.

Az iskolai élet iratlan törvényei is diktálják, hogy a félév első vagy utolsó óráján „ne tanuljunk”, hanem játszunk, mesélünk, beszélgessünk. Ezek a kívánságok úgy teljesülnek a kötetlen programú órákon, hogy közben sokat tanulnak a gyerekek. Az alább részletezett óra is december 21-én, a szünet előtti utolsó napon valósult meg egy hetedik osztályban. Ez az óra elképzelhető hasonló alkalommal nyolcadik osztályban is. Bizonyos változtatások után beilleszthető a 6. osztály anyagába is mint a 10. lecke (Tél) összefoglalása. Szakköri foglalkozásokon ugyancsak megvalósítható.

Mivel az óra egy adott osztályban, adott alkalommal valósult meg, számos mozzanatában, munkaformákban, módszerekben, a feladatok színvonalában, összetételében